

Karl Björk

Hållfasthetslära

för teknologi och konstruktion

Förord

Denna bok i hållfasthetslära anknyter till en av författaren utgiven "Formler och Tabeller för Mekanisk Konstruktion", tidigare benämnd "Formler och tabeller för Teknologi och Konstruktion M". Ett stort antal sidhänvisningar till denna formelsamling finns inlagda i texten och dessa blir efter hand felaktiga då formelsamlingen ändras.

Sidhänvisningarna stämmer till sjätte upplagan av formelsamlingen (2013). När senare upplaga finns, medföljer vid behov rättelse till sidhänvisningarna.

Varje avsnitt kan delas upp i tre delar:

1. Kortfattad genomgång med definitioner, formler, benämningar och beteckningar. Härledning av vissa formler har flyttats till slutet av boken. I förekommande fall ges även beräkningsgång.
2. Ett antal exempel med lösningar och kommentarer.
3. Övningsuppgifter, att i första hand lösas av eleverna. Ofta får läraren hjälpa till och visa lösningen på tavlan.

Boken innehåller cirka 450 uppgifter.

Hållfasthetslärans omfattning är mycket stor. Att på ett begränsat utrymme behandla allt väsentligt och med rätt avvägning mellan olika avsnitt, är inte lätt. Med tanke på den korta tid som tilldelats ämnet i gymnasieskolan, blir det å andra sidan svårt, att hinna med allt. Då ämnet läses i både Teknologi och Konstruktion, bör därför ämneskonferensen besluta om, vilka avsnitt, som skall genomgå under varje termin.

Beträffande utböjningar och statistiskt obestämda balkar, så tillämpas i denna bok två metoder:

1. **superpositionsprincipen** på kända elementarfall.
2. **elastiska linjens differentialekvation** med steg-funktioner, en mer än 100 år gammal metod, utarbetad av A Clebsch. En metod som innebär avsevärda förenklingar i räknearbetet, men som tycks vara okänd här i landet.

Författaren anser inte att vinkeländringsmetoden skall genomgå. Om man för att belysa vinkeländringsmetoden behöver två sidor i utrymme att lösa ett problem, som med superpositionslagen kan lösas på två rader, så blir man tveksam. Vinkeländringsmetoden bör tillämpas i ett sådant sammanhang, att dess användning blir motiverad, och det faller utanför ramen av hållfasthetslära på gymnasienivå, bl a på grund av tidsbrist.

Formelhärledningarna samlade i slutet av boken är att betrakta som överkurs att kunna ges till matematiskt intresserade elever. Sådant kunnande måste ju till för att framställa riktig programvara, som skall avlasta oss från tungt beräkningsarbete.

Örnsköldsvik, Märsta och Spånga 1983-2015

Karl Björk

INNEHÅLL

	Sida	Formförändringar vid böjning	49
Hållfasthetslärans grundbegrepp	4	Utböjning. Exempel med lösningar	49
Spänningar definitioner	6	Övningsuppgifter utböjningar och lutningar	50
Formförändringar definitioner	7	Spänningar vid cirkulär krökning	50
Samband mellan spänningar och töjningar	7	Statiskt obestämda balkar	51
Materialprovning, drag-, slag- och hårdhets-prov	8	Exempel med lösningar. Övningsuppgifter	51
Övningsuppgifter materialprovning	10	Superpositionslagen vid utböjning	52
Tillåten spänning, säkerhetsfaktor	11	Exempel med lösningar. Övningsuppgifter	52
Övningsuppgifter tillåten spänning	11	Superposition använd på statiskt obestämda balkar. Ex. med lösning. Övningsuppgifter	53
Enkla belastningsfall. Översikt	12	Skjuvspänningar vid böjning	54
Dragning, formler	12	Statiskt areamoment S	55
Exempel med lösning. Övningsuppgifter	13	Spik- nit- och bult- delning vid böjskjuvning	55
Tryck	15	Exempel med lösning. Övningsuppgifter	56
Exempel med lösningar. Övningsuppgifter	15	Sammanfattning av hänsynstagande vid böjn.	57
Statiskt obestämda fall dragning – tryck	16	Förenklad formel för skjuvspänningar	57
Kontakttryck, stor och liten anliggningsyta	17	Samverkande material vid böjning	58
Tillåtna kontakttryck	18	Exempel med lösning. Övningsuppgifter	58
Exempel med lösning. Övningsuppgifter	18	Mot böjning jämnstarka balkar	59
Skjuvning	20	Praktisk utformning av jämnstarka balkar	60
Exempel med lösningar	20	Bladfjädrar. Ex. med lösn. Övningsuppgifter	61
Övningsuppgifter skjuvning	21	Största spänning i icke jämnstarka balkar	62
Dragning, tryck och skjuvning	24	Övningsuppgifter	63
Exempel med lösningar. Övningsuppgifter	24	Sammansatt hållfasthet dragn. och böjning	64
Samverkande material dragning eller tryck	26	Övningsuppgifter dragning-böjning	65
Exempel med lösningar. Övningsuppgifter	26	Tryck och böjning. Sektionskärna	66
Egenspänningar	27	Övningsuppgifter	67
Värmespänningar dragning och tryck	27	Knäckning. Formler knäckspänning	68
Exempel med lösningar. Övningsuppgifter	27	Exempel med lösningar, tröghetsradie	69
Förspänningar	28	Stångformer vid knäckbelastn.	70
Vridning eller torsion	29	Exempel med lösning, tvådelade stänger	71
Exempel med lösningar vridning	30	Övningsuppgifter knäckning	72
Övningsuppgifter vridning	31	Tryck och böjning noggrant	73
Vridmomentdiagram. Övningsuppgifter	32	Olika former av tryck och böjning noggrant	74
Vridning av icke cirkulära tvärsnitt	33	Exempel med lösning tryck o böjning	75
Slutna och öppna tvärsnitt. Övningsuppgifter	33	Sammansättning av skjuvspänningar	75
Vridning. Cylindrisk skruvfjäder	34	Sammansättn. av normal- o skjuv-spänning	75
Exempel med lösningar. Övningsuppgifter	34	Spänningsanalys. Plant spänningstillstånd	76
Böjning raka balkar. Formler	36	Exempel med lösningar. Övningsuppgifter	77
Snittstorheter vid böjning	36	Plana spänningstillstånd bestämda genom töjningsmätningar på ytan. Exempel	78
Belastningstyper. Stödtyper	37	Brott och flythypoteser. Effektivspänning	79
Snittstorheterna M och T vid böjning	37	Skjuvning och böjning	80
Exempel med lösningar T- och M-diagram	38	Dragning och vridning. Exempel	81
Övningsuppgifter T- och M-diagram	41	Tryck och vridning. Dragn. och skjuvning	81
Snittstorheterna I och W vid böjning	43	Vridning och böjning	82
Exempel med lösningar I med Steiners sats	43		
Balkprofiler, standard, öppna, slutna	45		
Övningsuppg. tröghetsmoment, böjmotstånd	46		
Övningsuppg. spänningsberäkn. vid böjning	47		
Övningsuppg. dimensionering vid böjning	48		

Säkerhetsfaktor s vid sammansatt hållfasthet och dynamisk belastning	82
Vridning och böjning. Dimensionering av axeländrar. Exempel. Övningsuppgifter	83
Sned böjning eller böjning-böjning	84
Bestämning av huvudtröghetsaxlar och huvud- tröghetsmoment	84
Exempel med lösning. Övningsuppgifter	85
Spänningskoncentrationer av kälverkan	87
Övningsuppgifter	87
Konstruktiv utformning mot kälverkan	88
Utmattning, amplitudspänning, spänningsskvot	89
Utmattningsprovning. Wöhlerdiagram	90
Definitioner av utmattningsgränser	90
Smithdiagram. Säkerhetsfaktor mot utmattn.	90
Olika faktorer inverkan på säkerh.faktorn	90
Exempel med lösningar. Utmattning	92
Säkerhetsfaktor mot utmattning vid sammansatt hållfasthet	93
Utmattning vid kontaktryck	94
Övningsuppgifter utmattning	95
Höjning av utmattningshållfastheten	96
Skal, cylindriska, sfäriska. Tekniska tillämpningar	97
Exempel med lösn. Övningsuppgifter	98
Tjockväggiga cylindriska skal, inre och yttre övertryck, övningsuppgifter	99
Roterande skivor och ringar. Spänningar pga centrifugalkrafter. Övningsuppgifter	100
Plana skal. Stabiliserande åtgärder	101
Instabilitet. Knäckning, vippning, buckling	102
Övningsuppgifter buckling vippning	103
Öppen eller sluten profil. Instabila broar	105
Plasticitetsteori.	
Gränslastmetod, plastiskt böjmotstånd	106
Formelhärledningar	107
Lodrät stångs förlängning av egen tyngd	107
Kontaktryck p mellan cylindriska ytor	107
Vridning. Härledning av formler för cirkulära tvärsnitt I_x och W_x	107
Jämförelser mellan slutna och öppna tvärsnitt	109
Böjning rak balk. Formler för spänningar och utböjningar. Tröghetsmoment. Krökn.radie	109
Härledn. av tröghetsmoment. Steiners sats	111
Samband mellan M, T och q	112
Skjuvspänningar vid böjning, statistiskt mom.	113
Elastiska linjen, utböjningar och lutningar	114
Elastiska linjen med stegfunktioner lämpligt att använda vid punktlaster på balk	115
Övningsuppgifter statiskt obestämda balkar	116
Noggrann momentbestämning tryck och böjning. Härledning av formler	117
Härledning av Eulers knäckningsfall	119
Svar till övningsuppgifter	120

Hållfasthetslärans grundbegrepp

För den räknemässiga bearbetningen av konstruktioner med avseende på hållfasthet har man funnit det praktiskt att införa benämningar och beteckningar på en rad begrepp och egenskaper, som sammanhänger med de på konstruktionerna verkande krafterna, de fasta kropparnas geometri och materialens formändringsegenskaper och styrka.

Spänningar

Spänning är den kraft, som verkar på en ytenhet i en snittyta genom materialet. Spänningen varierar i många fall, både till storlek och riktning från punkt till punkt i snittytan.

Normalspänning är normalkraft per ytenhet av snittytan.

Tangentialspänning är tangentialkraft per ytenhet av snittytan.

Dragspänning är normalspänning med kraften i riktning från snittytan.

Tryckspänning är en normalspänning med kraften gående i riktning mot snittytan.

Skjuvspänning är detsamma som tangentialspänning.

Påkänning är detsamma som spänning och det används jämsides med ordet spänning.

Spänningstillstånd

I en av krafter påverkad kropp av fast material är det möjligt att skära ut en kub så orienterad, att på dess sex begränsningsytor endast normalspänningar verkar.

Treaxligt spänningstillstånd sägs råda, om normalspänningar verkar på alla tre paren motstående ytor.

Tvåaxligt spänningstillstånd sägs råda, om normalspänningar verkar på två par motstående ytor.

Enaxligt spänningstillstånd sägs råda, om normalspänningar verkar på ett par motstående ytor.

Formändringar

De av krafter orsakade formändringarna hos fasta kroppar kan vara elastiska och plastiska.

Elastisk formändring innebär, att kroppen återfår sin ursprungliga form efter avlastning.

Plastisk formändring innebär, att formändringen kvarstår efter avlastning.

INNEHÅLL	Sida
Spänningar och formförändringar	6
Materialprovning	8
Tillåtna spänningar	11
Dragning tryck	12
Kontakttryck	17
Skjuvning (stansning, klippning, nitförband)	20
Samverkande material (dragning, tryck)	26
Egenspänningar (värmespänningar, förspänningar)	27
Vridning (roterande effektöverföring, fjädrande element)	29
Böjning	36
Tvärkraft- och momentdiagram	38
Tröghetsmoment och böjmotstånd	43
Beräkning av spänningar och dimensioner	47
Utböjningar och lutningar	49
Statiskt obestämda fall	51
Skjuvspänningar vid böjning	54
Samverkande material	58
Jämnstarka balkar	59
Knäckning (tröghetsradie, slankhetstal)	68
Spänningsanalys (plant spänningstillstånd)	76
Brott och flythypoteser, effektivspänning	79
Sammansatt hållfasthet	64
Dragning och böjning	64
Skjuvning och böjning (effektivspänning)	80
Dragning, vridning, tryck, skjuvning	81
Dimensionering av axeländar mot vridning - böjning	83
Böjning - böjning (sned, vippning)	84
Huvudtröghetsaxlar och huvudtröghetsmoment	84
Spänningskoncentrationer på grund av kälverkan	87
Utmattning (säkerhetsfaktorer)	89
Skal (cylindriska, sfäriska, tjocka, tunna)	97
Skivor (centrifugalkraftspänningar)	100
Plana skal	101
Instabilitet (knäckning, vippning, buckling)	102
Plasticitetsteori	106
Formel härledningar	107
Svar till övningsuppgifter	120

Av förlaget utgivna böcker:

- **Formler och tabeller för mekanisk konstruktion**
- **Elementär mekanik**

Karl Björks Förlag HB

Uppgårdsvägen 50, 163 52 Spånga

Tel: 070 59 42 317

E-post: info@bjorksforlag.se

Web: www.bjorksforlag.se